

Kirkelige Efterretninger fra Ribe Stift.

Ved **Holger Fr. Rørdam.**

1.

Biskop Iver Hemmets Angivelser mod Dr. med. Christen Bordum og Præsten Søren Andersen Vedel i Ribe, 1622.

Biskop Iver Hemmet i Ribe — mest bekendt som en Discipel af Tyge Brahe og som Almanakforfatter¹⁾, men ellers neppe meget fremragende — skrev i Aaret 1622 et Brev til Biskop Resen i Kjøbenhavn for at anbefale et ungt Menneske fra Ribe til Understøttelse ved Universitetet. I Brevet lod han tillige indflyde Klager over D. Christen Bordum, der var Medicus og Kannik i Ribe, samt Præsten M. Søren Andersen Vedel sammesteds. Den første beskyldtes for i sine Samtaler at tage Paven i Forsvar, om den sidste angaves, at han i sin kateketiske Undervisning tilsidesatte det apostoliske Symbol og Læren om Sakramenterne, og kun gennemgik Loven, saa han altsaa var Kryptokalvinist. Resen fandt, som det synes, Angivelserne af den Betydning, at han indsendte Brevet til Kancelliet, og derfra er Rygtet om

¹⁾ Danske Mag. 4. R. II, 33. Som Rektor i Ribe udgav Iver Hemmet »En ny Scriffue Calender paa det Aar M. D. XCII«. (Kbh. 1592). I Rostgaardske Saml. 270. 4to findes nogle »Prognostica og Spaadomme« af ham i hans egenhændige Opskrift, dat. Ripis Cimbr. ipso die Pentecostes 1591 (samme Dag som hans Fortale til ovennævnte Skrivekalender er dateret, i hvilken han meddeler nogle Oplysninger om sit Levned, om hvilket forøvrigt især kan henvises til Thorup, Hist. Efterretn. om Ribe Cathedralskole 1846, S. 86—88).

Biskop Hemmets Angivelser formodentlig kommet til Ribe, hvor begge de anklagede krævede Biskoppen til Regnskab for de Beskyldninger, han havde fremført imod dem. Da denne kun havde saare lidt at holde sig til, blev han yderst ubehagelig berørt af, at vedkommende havde faaet Nys om hans stygge Angivelse. Han studerede paa, hvorledes dette kunde yære sket og udfandt, at hans Brev maatte være brudt af en Student ved Navn Jens Hegelund fra Ribe. Denne anklagede han nu for Universitetet; men Processen bragte ikke Bispen nogen Oprejsning, da han ikke kunde bevise sin Klage. Derimod maatte han selv paa en mindre behagelig Maade staa til Regnskab for Lensmanden paa Riberhus, Albert Skeel, og Enden paa Sagen blev, at Biskoppen maatte tage sine Ord i sig igjen, og da navnlig sin Beskyldning mod D. Christen Bordum.

Her følger nu først Hemmets Brev til Resen efter Originalen i Gehejmearkivet¹⁾.

Salutem in filio Dei.

Reuerende, clarissime et doctissime D. D., frater et collega in Christo J. æternum mihi colendissime, denuo molestiam exhibeo in commendando hoc adolescente Johanne Petræo Ripensi, qui apud nos ita se gessit hactenus, vt vix Momus inveniet, quid in illo reprehendat. Ingenio est viuido et ad optima quæque prompto et alacri. Pater pauperum est in coenobio concionator curatorque; filius hic nisi regijs beneficijs adiuetur, Musis cogitur valedicere cum primis auibus. Apud nos nihil est nouj nisi illa vetera. Medicus noster valdè patrocinator Antichristo Romano: imò expresse negat Papam Antichristum esse declaratum. Idem in arce nuper Paulum Apostolum Laicum pronuntiavit. Ego hoc Epigrammate hominis fatuitaten ornaui:

¹⁾ At Originalen findes her, støtter formentlig min Formodning om, at Resen har indsendt Brevet til Kansleren.

Cum medicus dixit, Laicus quod Apostolus esset,
Solum doctorem dicere se voluit.

Responsum est recte: Laicum hunc si dixeris esse,
Tu certe Opitio aut forte bubulcus eris.

Opponimus Danielem, Apocalypsin etc., qui illi perstringunt oculos. De alijs quid scribam nescio. Nam in catecheticis quidam vnam dat¹, operam, vt Symbolum Apostolicum declinent et vtriusque Sacramenti expositionem. Quare vix decalogum sua septimana absoluunt, cum antecessores absoluerint totidem diebus totum Catechismum. Et ne appareat fucus, iam affines idem faciunt, ne de Antesignano quid sinistri suspicemur. De homine ego despero, qui antea spem bonam concepi. Ecclesia fraudatur dulcissimis consolationibus de persona Christi, de præsentia, omniscientia et similibus. Hæc nunquam apud nos audiuntur. Munit ille se affinitate, amicorum turmis, conuiujs, et quid non tentat? Nouit homo iste *τροποφορεῖν* apud omnes. Hactenus protraxit conciones ad decimam usque diebus dominicis: Jam tandem cum vidi nullum locum dari admonitionibus, e suggestu est proclamatum, vt omnia fierent secundum ordinationem, sub poena remotionis ab officio. Cum examinantur Theologiæ candidati, fere nunquam comparet, nisi locus commodus illi favet etc. Hic subsisto: Deus pater Dni nostri Jesu Christi seruet clariss. D. D. quam diutissime in Nominis sui gloriam et Ecclesiæ perpetuam salutem. Amen. Ripis Cimbrorum 6 Martij 1622.

R. T. D.

ex asse et animo addictiss.

Iuarus Hemmettæus, S. R. m. m.

Udskrift: Reuerendo clarissimo et doctissimo Viro Johanni Resenio, Regiæ Haffniensis Academiæ professori celeberrimo, Siælandicarum ecclesiarum Episcopo dignissimo, fratri et collegæ in Christo Jesu æternum colendissimo.

¹) Her skulde man vente: dant.

Derefter hidsættes Biskop Hemmets Klage over Studenten Jens Hegelund, efter Originalen i Konsistoriets Arkiv.

Jeg Iffuer Iffuersøn Hemmet, Superintendent offuer Ribers Stift, kiendis for alle med dette mit obne breff, att efftersom her vdi Ribe gaar nogen tiende i huer Mandtz Munde, att et mine breffue, ieg haffuer skreffuet nu vdi for-aaret till hæderlig oc høylert Mandt D. Hans Povelsøn Resen, Biskob offuer Siælantz Stift, min kiere Broder oc Collegæ, med Jens Pedersøn Ribers, hannem at commendere oc befordre, skall vere opbrut aff Jens Hegelund Ribers¹⁾, som Copien der aff her till Byen skall vere fremskicket: Da effterdi ieg inted ved her aff at sige, uden huis røcte oc tiende kand fremføre, gjør ieg denne Breffuiser, erlig oc velact Mand, min Suoger Hans Pallisen, fuldmøndig oc mechtig for dett hæderlig oc erwerdig consistorium at citere for^{ne} Jens Pedersøn Ribers, der att vidne, huor med samme breff er handlet, oc huo samme breff haffuer opbrøt oc vdcopiet. Item at citere samme tid Jacob Hansøn Ribers, Jørgen Pallisøn Jerne oc Peder N. Viborg att vidne, huis dennem om samme Sag er vitterligt, oc Jens Hegelund, om hand haffuer noget herudj att suare. Oc nar Vidnisbyrd ere tagne, da att tage dom offuer hoffuitmanden, om hand bør att regnis for en erlig effter denne dag, oc huis Academiens Privilegier det kunde taale, siden till verdslig dom paa det høieste hannom att tiltale oc forfølge. I Ribe denn 21 Junij Anno 1622 daterit vnder min haandt oc signet.

Det bekiender ieg

Iffuer Iffuersøn Hemmet.

S. R. egen Haandt.

Vedlagt denne Klage findes Konsistoriets Stevning over Jens Hegelund, velb. Claus Daas Børns Skolemester paa Borrebygaard (dat. 13. Juli 1622), samt Hans Pallesens Indlæg

¹⁾ Studentens fulde Navn var Jens Hansen Hegelund, se Thorup, Efterretn. om Ribe Skole, 8de Fortsættelse, Bilag S. 5.

paa Bispens Vegne og Jens Hegelunds Kontraindlæg, samt endelig Konsistoriets Dom af 13 Februar 1623, hvorved Jens Hegelund af Mangel paa Bevis frikjendtes for Biskoppens Søgmaal.

Sluttelig følger Albert Skeels egenhændige Optegnelser om Forhandlingerne i Ribe, der førte til, at Biskoppen maatte give D. Chr. Bordum en Æresoprejsning. Retskrivningen af de latinske Tirader, som findes i Stykket, viser, at Albert Skeel, som dog havde faaet den dengang sædvanlige latinske Skoledannelse og i flere Aar havde opholdt sig ved fremmede Universiteter, just ikke var sønderlig stiv i det latinske Sprog.

A.

Huad Breffued sig belanger, saa wiit M. Søffren wedkomer, siger Bispem, adt hand icke retter wedt, skulde saa lyde, adt M. Søffren skulde castrierit Chatechismum y Temperwgen, et ita Ecclesia (!) fraudatur dulsisimis (!) consolationibus de persona Christi, et vtroque sacramento, huor thill M. Søffren suaredt, adt huercken handt heller Nogen aff die Andre haffuer nogen thid endet Chatechismum y Temperugen y 40 Aar, thi handt mener det icke well kand ske, effterdj der predickis icke vden i thime om Dagen; some thid haffuer hand ickun endet Budordene, och some thid Budordene och Troen, och mener, adt det aff di pu(n)cter, handt siden sende ham, skulde kunde forstaas, hans Breff anderledis adt skulde formelde. Hellers beretter Bispem, at handt icke wedt, adt handt forbigaar at predicke om persona Christi, naar Texen falder.

Doctoren beretter, at om hannem skall were skreffuit: Nihil hic noui nisi vetera, Medicus noster patrocinator Antechristo Romano, dixit enim in Aula, Paulum fuisse (!) laicum. Bispem suarer, handt dragis icke thill Minde: Nihil hic noui nisi vetera, det Andet er handt gestendig.

B.

Wdj Wor Frue kirke vdj Ribe den 10 Julij sagde Jeg paa predickestolen aff Daidz 71 psalm och førde yt spørs-

maall for, om nogen maatte fordømme eller forbande sin Næste, om de end haffde Aarsag der thill. Her y Resolutionen, effter flere Ordt, viste Jeg mine Tilhører thill Christi Forklaring, Math. 5: Benedicite, benefacite, orate pro inimicis etc., och sagde Jeg ydermere, adt mandt haffde well hørt y gilld oc gestebudz samquem saadan spørmaall adt forsettis och forsuaris, och kand ske end ochsaa aff predickestolen kunde vdrobis, och derfor Christi hans Forklaring adt skulde beholdis y Liff och Død, och den anden Lærdom icke adt were aff Gudz Aand, men aff Dieffuelen, dog Jeg icke haffuer meent nogen aff mine Medbrødre der medt.

C.

Onsdagen den 16 Julij haffuer Bispⁿ D. Iffuer Iffuer-
sen ladet sig høre aff predickstolen y Riibe Domkircke vdi
Forklaringen offuer den 71 psalme saaledis: Her falder it
spørmaall ind, om mand maa dømme och fordømme, bande
eller forbande sine vuenner eller icke; en part (sagde hand)
skamer sig icke wed obenbarlig adt wdraabe her aff predicke
stolen, adt [man] maa icke bande och forbande, ilde paa thalle
och fordømme sine Wuenner och Modstander, vden skellig
Aarsag¹). Huilckedt er (sagde hand) en rett naturlig Dieffuels
Lærdom, och mand seer well, aff huis Aand och Indgiffuelse
saadanne Taller [er], som er aff Satans Aand etc.

D.

Der paa kunde Jeg icke mindre giøre, effterdi dette
heelle Ministerium syntis indistincte adt were affskeldet och
ført wdj en farlig Mistancke hos Almuffuen, at Jeg io som
forbemelte Menigheds Sielesørgere och Pastor, pro mea
Persona skulde forklare mig hos mine thilhørere den næste
effterfølgende Søndag, som war den 4 effter Trinitatis 14 Julij.
Ti effterdj der giffuis en meged bequem Aarsag vdi Texten
aff Christi Ordt Lucæ 6: Dømmer icke, fordømmer icke,
da effter adt ieg haffde giortt nøyagtig Forklaring der offuer

¹) Det er som det synes disse Ord »uden skjellig Aarsag«, hvorm
Striden drejede sig.

aff skriften, sagde ieg dette thill Beslutning der paa: Nu y Jesu Naffn, denne er Christi Gudz Søns, hans hellige Propheters, Apostlers och alle rettsindige Gudz Ordz thienneris Lærdom, och ieg kandt fuldkomelig forsickre mine elskelig thilhører, adt denne Lærdom er en salig Lærdom, grundet paa den hellige Bibelske skrift och vddragen aff de rene Israels kielder och ingen Dieffuels Lærdom y nogen Maade.

E.

Anden Onsdag, som det selff same kom y texten, repeterede ieg same spørgsmaall och wiiste mine auditores atter igien, adt doctrinam Christi, Math. 5 som thilforne (sic), och sagde pro Conclusionem, adt dett war den Lærdom, mand kunde forsichre sine auditores med, och om mand wilde forsickre nogen med anden Lærdom, war det icke Andet endt forsickre dem med Helffuedes Ild.

F.

Her paa haffuer Bispen D. Iffuer saaledis aff predickstolen replicerit Onsdagen der nest effter, som war den 17 Julij, wdj forklaringen offuer det 13 Wers aff den 71 Daudiz Psalm thill Beslutning paa sin predicken: Her falder atter (sagde hand) it spørgsmaal ind, som thilforne er omrørt, om mand maa ynske sine Wuenner Ont, bande eller forbande dennom. Jeg siger endnu (sagde hand) som ieg sagde y Dag 8 Dage, adt dersom nogen predicker denne Lærdom, da er det en rett Dieffuels Lærdom, som er tagen aff Alcoranen, aff Tyrckens och Mahomets Lærdom, och du thør enda staa her paa predichestolen och forsickre dine thilhørere, adt det er en salig Lærdom, som er vddragen aff de rene Israels kilder, och du forsick(r)er dem paa Helffuedis Ildt och Fordømmelse.

G.

Skall M. Søffren Andersøn her medt venlig were paa-mindt:

1. Adt handt med sin predicken forholder sig effter Ordinantzen och K. Matts. Breffue, adt følge den skick, der holdis y Københaffn, den 13 Januarij 1568 och 1580.

2. Adt handt altid gjør Bøn for K. Mayt. p. 29.

3. Adt handt icke indfører nogen ny Sang eller Cereemonier imod Ordinantzen, Gradualen och Manualen; følger den y all thing, och icke thilstæder noged her emod adt handles y Choret.

4. Adt handt y Tamperwgen, nar handt er Hebdomarius, icke syncoperer Lutheri Catechismum, men forklarer den fra Begyndelsen thill Enden, som hans Antecessores haffuer giort for hannom.

5. Adt hand y Brudevielse och y Daaben forholder sig effter Gradualen och Alterbogen, dateret Kiøbenhaffn 1611.

6. Adt handt icke castrirer woris Søndags Euangelia om Søndagen, ei heller setter nogle aff hindis parter op thill anden eller thredie Dag, men forklarer dem paa en thimis thid, som skick er offuer gandske Danmarckis Rige, adt Almuffuen, som da Kircke søger, kunde der aff faa Trøst, Lærdom etc., och at for^{re} Predicken ei protraheris offuer en thime y det høyeste.

7. Adt handt lader sig finde om Søndagen y Kircken, strax det haffuer affringet, och Børnene ere forsamlede, och da bethiden adt begynde Messen, som alleuegne offuer all Danmarckis rige, saa well som y Københaffn seduanligt er.

8. Adt handt lader sig bethiden finde y skrifftestolen paa Løffuerdag Afften, naar Klocken slaar 3, effter gamell skick, vden hand aff nogen effter predicken er opholden, adt det opholdis thil predicken er vde wed 4 slett.

9. Adt ieg maa wide, huadt Personer der stædis thil Predickestolen om Søndagen, besynderlig thill Høymesse.

10. Adt han icke bruger locaterne af skollen thill adt giøre thienniste vdj sit sted, adt di der offuer icke skall forsømme wngdommen och skollen.

11. Adt handt wilde ende sine wges predicken strax klocken slaarni, adt Capellelectie icke dermedt skall forhindris.

12. Y huor Aarsag giffues vdj Texten, adt handt aff Gudz Ord wnderuiser Almuffuen de Persona Christi, de predestinatione et vtroque Sacramento.

13. Om allehaande Godz adt lyse effter, der vdj adt forholde sig effter den skick, som holdis y Københaffn.

14. Adt M. Søffren will in summa thencke paa sit Jura-mentum, handt mig paa K. Maytts. Vegne giortt haffuer, adt der icke skall giffuis Aarsag thill anden Vleilighedt. Ripis 19 Julij 1622.

H.

Will Bispen wndskylde M. Søffren, adt hand icke wed hannom nogedt adt beskylde enten y Leffnedt eller Lerdøm, och det skriffellig, saa well som ochsaa paa Capitlet y min, Capitularens, Presterne(s) och 6 aff Sognemendens Neruerelse.

I.

Efftersom ieg Iffuer Iffuersen Hemmett, SS. Th. D. och Superintendent offuer Riber Stict, haffuer for nogen thid forleden skreffued it Breff till hederlig och høilerdt Mand D. Hans Resen, Superintendens och Professor y Københaffn, sub dato den 6 Aprilis¹⁾ 1622 medt min egen handt och segell, och der vdj aff wbethencksomhed och misforstand haffuer angiffued min Medbroder D. Christen Bordum for den Romaniske Antichristens Patron och Forsuar. Och ieg dog aldelis ingen wis Argumenter haffuer hannom nogen ret Papisterie offuer adt beuise, men huis han haffuer disputerit medt mig, enten it eller anden stedz, er skeed exercitij et veritatis indagando gratia, huor offuer for^{ne} D. Christen well med god Sag kunde haffue steffnit denne Sag for høie Øffrighed och ført den thill wittløffthighed, dog for gott Folckis forbøn och Suogerskab, for sin person, der som det maa ske med høje Øffrigheds beuilling, tilsted, adt den motte forligis: Saa haffuer ieg D. Iffuer Hemmet for^{ne} D. Christen Bordum nu med denne min egen handskrift for denne vbe-thengte Angiffuelse aldelis her met vndskylditt, och der som det med høie Øffrighedz Beuilling maa bliffue forligt, da loffuer ieg adt giffue hannom det nøyactelig med min egen hand

¹⁾ Her bør læses Martij, som det originale Brev har (se ovenfor).

beskreffuen, och derhos adt vndskylde hannom vdj Lensmandens, menige residerendis Capitularers oc Presternis Neruerelse, och i Serlighed¹⁾ purgere hannom hos D. Hans Resen, saa at for^{ne} breff icke skall kome hannom thill skade y nogen Maade. [In cujus testimonium manu mea subscribo. Actum Ripis 20 Sept. A. D. 1622.

Det bekiender ieg Iffuer Iffuersøn Hemmet S. R.]

Hele Stykket, der nu gjemmes i Gehejmearkivet, er skrevet med Albert Skeels Haand med Undtagelse af den indklamrede Slutning, der mangler og er suppleret fra en Afskrift, som findes i Thottske Saml. 2041. 4.

¹⁾ I en Afskrift i Thottske Saml. 2041. 4 staar her: i Særdeleshed skriftlig.